

*Байтеряков О.З. доцент, к.геогр.н.,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
olegspeleo@mail.ru
Бойко О.Д. вчитель-методист
Спеціалізована школа I-III ступеня №3, м. Маріуполь
jasmin1225.ce@yandex.ru*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Взаємна інтеграція учбових дисциплін вже давно застосовується у методичній практиці вчителів для розширення кругозору та актуалізації набутих знань учнів. Саме тому ідея навчання школярів географії за допомогою прикладів із літературних творів виявляється слушною та актуальною. Застосування літературних творів на уроках географії потребує виявлення їх змістовних і стилістичних особливостей, які значною мірою, залежать від часу написання. Тому постає питання проведення періодизації світової літератури для з'ясування особливостей їх використання в шкільному курсі географії.

Всесвітній літературний процес як культурне явище існує вже понад п'яти тисячоріч. Перші твори з'явилися ще на території давнього Єгипту та у шумерської цивілізації, тобто у 3000-2500 роках до нашої ери. Тому встановити певну послідовність розвитку художньої літератури, відокремити її від релігійних текстів та містифікацій іноді дуже важко. Сучасні європейські літературознавці пропонують виокремити від 9 до 11 глобальних етапів та 12-15 підетапів розвитку світової літератури. Деякі фахівці розділяють до 20 етапів, інші пропонують 4-6. У зв'язку з тим, що наше дослідження стосується природничої науки, ми впроваджуємо більш загальну схему розподілу світової художньої літератури, порівнюючи твори за типом опису світу.

Відомо, що термін «еволюція» не є слушним для характеристики літературного процесу. Здобутки кожної епохи мають свою унікальну цінність (інформативну та естетичну), тому виокремлені етапи слід сприймати як рівноправні частини цілого, а не як шлях від примітивного до розвинутого.

Спираючись на провідні періодизації, ми умовно розділили літературний процес на 3 загальні етапи: давня література, класична література та література модернізму. Ще раз зауважимо, що цей розподіл не претендує на увагу літературознавців; його створено виключно для зручного використання на заняттях з географії.

Перший етап, давня література, складається з античної та середньовічної літератури. Часові межі: XVIII ст. до н.е. – XIV ст. н.е. Зрозуміло, що ці складові істотно відрізняються одна від одної та об'єднані вони лише за часовим принципом, тому надаємо характеристику обом епохам.

Антична література аргументовано вважається основою європейської літератури взагалі. Саме у давній Греції та Римській імперії зародилися три базові роди літератури: лірика, епос та драма. Опис сил природи та географічних об'єктів зустрічався часто (особливо в епічних творах) та піддавався міфологізації. Так, Платон у творах «Тімей» та «Критій» розповідає про міфічний острів Атлантида з доволі детальним описом його місцезнаходження, а також розкриває зникнення Атлантиди під водою у наслідку цунамі, що його викликав розгніваний бог Посейдон. Платон описує також природний світ острова та навіть перелічує тварин-мешканців. В інших творах античні автори пов'язують шторми, блискавки, виверження вулканів та інші природні катаклізми з поганим настроєм олімпійських богів. Зрозуміти це неважко – не володіючи достатньою інформацією, античні митці вигадали собі цілий пантеон відповідальних за Всесвіт божеств.

Схожа ситуація з літературою Середньовіччя. Незважаючи на поширення певних природничих знань, населення залишалося неосвіченим та забобонним. Тож не дивно, що на зміну міфологічного пояснення явищ прийшло релігійне. Щоправда, середньовічні автори поступаються своїм античним колегам в описах природних явищ та взагалі природи. Це зумовлено зміною пріоритетів: приділення уваги лише подіям (згадаймо лицарські романи) і надмірна

експлуатація християнської тематики майже не лишила місця детальним описам ландшафту та катаклізмів.

Тож, давня література містить яскраву, але не цілком об'єктивну географічну інформацію з відчутним впливом міфології та релігії.

Другий та найбільший за обсягом етап – це класична література. Його складають епоха Відродження, епоха класицизму, епоха Просвітництва та періоди панування реалізму та романтизму.

Настільки різні з першого погляду течії світової літератури на диво легко піддаються опису з точки зору зображення природи. Одною з найголовніших змін стала відмова (часткова, іноді – повна) від теологічного трактування подій об'єктивної реальності. Ця тенденція мала певні соціальні та політичні передумови, але найголовніша подія, що вплинула на свідомість європейців, це так звана епоха Великих Географічних Відкриттів. Стрімкий розвиток природничих наук, відкриття нових континентів та підвищення загальної ерудиції – все це зумовило народження нової літератури.

Опис ландшафтів та природних явищ змінився кардинально: митці, що творили у нових жанрах, приділяли цілі твори зображенню рідного краю (особливо чітко це простежується у романтиків – згадаймо британську «Озерну школу поетів», до котрої входив Джордж Байрон, що зображувала у своїх віршах мальовничі краєвиди Британії) чи далеких земель (мова йде, насамперед, про авторів пригодницьких романів – Томаса Майн Ріда, Луї Буссенара, Жуля Верна та інших). Незважаючи на все ще прямий зміст цих описів, з точки зору стилістики вони стали набагато складніше. Навіть у реалістів ми зустрічаємо метафори та епітети, застосовані для опису сил природи.

Підсумовуючи інформацію про «класичний» період всесвітньої літератури, можна сказати, що найпростішу у трактуванні та при цьому найбільш повну географічну інформацію для шкільних занять знаходиться саме у художніх творах XV-XIX століть.

Третя частина нашого розподілу, що охоплює ХХ-ХХІ сторіччя, це сучасна література. До неї ми пропонуємо віднести твори епохи модернізму та пост-модернізму.

Так як встановити чітку межу між цими двома напрямками, що ввібрали в себе величезну кількість течій, важко навіть літературознавцям, ми не загострюємо питання їх відмінностей, а акцентуємо увагу на точках дотику.

Одним з найбільш помітних доробків сучасної літератури стала багатозначність художніх образів. Звичайно, складні у трактуванні концепції та символи зустрічалися також в попередніх епохах, але саме на початку ХХ ст. вони набули широкого розповсюдження. Окремі течії (символізм, неоромантизм, імпресіонізм, експресіонізм) брали прийоми алюзії та алегорії за основу та часто закладали психологічні та філософські сентенції в описи предметів і, зокрема, природи. То ж матеріал такого формату не є однозначним, часто до змальовування реальних природних об'єктів автор додає власних уявних рис. Так, поет-трансценденталіст Волт Вітмен в своїх віршах часто описує узбережжя океану та різні думки, що, наче хвилі, надходять та покидають його під час спостереження реальних хвиль. Метафори інколи сягають настільки високого рівня, що важко зрозуміти, який саме світ автор має на увазі. Символісти, зокрема французи Поль Верлен та Шарль Бодлер, також часто вдавалися до таких прийомів, додаючи певного навіювання (тобто непрямого впливу на читача).

Слід зазначити, що українські модерністи, що підхопили європейську тенденцію в мистецтві, також зробили значний внесок в метафоричне описання природи. Твір Михайла Коцюбинського «Intermezzo», що його вважають одною з вершин українського імпресіонізму, майже повністю складається з опису реально існуючого села Кононівка, що на Черкащині, його полів та ліса навколо.

Пост-модерністи, продовжуючи справу своїх попередників, не відмовилися від багатозначного подання географічного матеріалу. Так,

письменник Бернар Вербер часто описує всю земну кулю, з достатньо детальним змальовуванням ландшафту, як певну гру богів. Нобелівський лауреат Йосип Бродський у вірші «Пагорби» через описання горбистої місцевості подає алюзію на життя та смерть («Смерть – це тільки рівнини, життя – пагорби»).

Тож література модерністів та постмодерністів потребує від викладача географії всебічної обізнаності для правильного трактування та може бути застосована на заняттях з географії у старших класах чи при профільному навчанні.

Визначені риси літературних творів за часовими періодами дозволять пояснити учням на уроках географії особливості сприйняття і відображення природи, географічних об'єктів та явищ людиною на різних етапах свого розвитку.

*Байтеряков О.З. доцент, к.геогр.н.,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Літвін М.Ф. старший вчитель,
Спеціалізована школа I-III ступеня №3, м. Маріуполь,
elisiumm@gmail.com*

ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ І ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Сьогодні тема розвитку творчих та пізнавальних здібностей учнів дуже популярна серед працівників всіх ланок системи освіти. Автори підручників намагаються зробити їх як найцікавішими, методисти – корегують навчальну програму згідно до вимог часу, не стоять на узбіччі й вчителі шкіл. Якщо розглянути це питання більш детально, то можна дійти висновку, що саме від учителів залежить, наскільки цікаво буде навчатися учням. Цікаво – це не означає просто з широко розкритими очима слухати розповідь учителя. Цікаво – це стати не пасивним, а активним учасником навчального процесу, не тільки сприймати інформацію, а й відтворювати її, застосовуючи всі свої здібності. До